

Niets overgeslagen of

Prof. Cees Fasseur, biograaf van Koningin Wilhelmina

Door Annabelle Meddens-van Borselen

Oorspronkelijk was het professor A.F. Manning die aan een levensverhaal over Koningin Wilhelmina werkte. Na diens overlijden benaderde drs. B. Woelderink, directeur van het Koninklijk Huisarchief, prof. mr. Cees Fasseur voor het schrijven van de biografie. Prof. Manning had al vier jaar onderzoek verricht en liet dus heel wat aantekeningen na. Daaruit kreeg Fasseur de indruk dat Manning het accent wilde leggen op de diplomatieke, politieke rol en de staatkundige positie van Wilhelmina. Fasseur koos voor andere accenten. Hij laat vooral de petite histoires aan bod komen die een beeld geven van het dagelijkse leven van de koningin. Wat was Wilhelmina's relatie tot Prins Hendrik en wat dacht zij als kind? Hier zijn prachtige bronnen over bewaard gebleven in het Koninklijk Huisarchief. Veel brieven van Wilhelmina aan derden, zoals die aan haar gouvernante die zij op zestienjarige leeftijd schreef aan haar moeder koningin Emma. Vermoedelijk gooide Wilhelmina de brieven die zij ontving, weg. Ondanks de uitvinding van de telefoon correspondeerden Wilhelmina en Emma veel. Telefoon-gesprekken konden immers altijd door de juffrouw van de telefoon afgeluisterd worden. De inhoud van de honderden brieven van Wilhelmina aan haar moeder wordt nu voor het eerst openbaar gemaakt. Van de correspondentie tussen Wilhelmina en Prins Hendrik is maar weinig overgebleven, slechts enkele ansichtkaarten van Hendrik aan haar trof Fasseur in het archief aan. Wel zijn er brieven van Hendrik aan zijn moeder zijn bewaard gebleven en door Fasseur gebruikt. Het is de eerste keer dat iemand gebruik mocht maken van de persoonlijke archieven. Tot nu toe waren ze niet voor onderzoekers toegankelijk.

Onlangs riepen bekende Nederlanders in het Historisch Nieuwsblad Koningin Wilhelmina (1880-1962) uit tot belangrijkste Nederlandse vrouw van de twintigste eeuw. Wat bepaalde deze keuze? Waren het de herdenkingsactiviteiten in 1998 of het eerste deel van de biografie over de jonge koningin van Cees Fasseur? Wie was zij en hoe kwam Fasseur daar achter? Een gesprek over archiefonderzoek.

Cees Fasseur, hoogleraar in de geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden, is vooral bekend geworden door zijn publicaties over Nederlands Indië waaronder 'De Indologen', 'De weg naar het paradijs' en 'Indischgasten' (besproken in het Archievenblad 102/4, 33-34). Tot nu toe deed hij nog nooit onderzoek in het Koninklijk Huisarchief en had voor het verschijnen van zijn boeiende, helder geschreven biografie, zelfs nog nooit iets gepubliceerd over de Oranjes.

De archieven

Welke archieven waren interessant voor Fasseurs onderzoek? Naast de archieven van het Kabinet des Konings (Koningin), de correspondentie van gezanten in het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken waren die van het Duitse Ministerie van Buitenlandse Zaken (stukken met betrekking tot Nederland) die in het Algemeen Rijksarchief in kopievorm berusten, een belangrijke bron. Van de particuliere archieven was die van de voormalige staatsman A.F. de Savornin Lohman (1837-1924) interessant. Maar de belangrijkste informatiebronnen waren toch de archieven van Emma, Wilhelmina en Hendrik, die in het Koninklijk Huisarchief berusten.

Het Koninklijk Huisarchief, in 1898 in gebruik genomen

Buitenechtelijke affaires

Fasseur stelt in zijn boek Wilhelmina's persoonlijk leven, haar huwelijk met Prins Hendrik en haar invloed op het bestuur van Nederland centraal. Waren er bepaalde zaken waar hij wel in de

archieven op is gestuit, maar niet over wilde schrijven en bewust heeft weggelaten? Fasseur beantwoordt deze vraag ontkennend. Hij heeft alleen niet over de interesse voor de schilderkunst van de koningin geschreven, omdat die hem zelf niet zo interesseert.

Maar ook over de buitenechtelijke liefdesaffaires van Prins Hendrik vermeldt Fasseur niet veel. Toch zegt hij dat hij alles wat hierover te vinden is in de archieven, in het boek heeft opgenomen. De dagboekantekeningen van de ex-vriend van Prins Hendrik, E.B.F.F. baron Wittert van Hoogland (1875-1959), waarin het een en ander over de affaires van Hendrik vermeld staat, zijn volgens Fasseur geen betrouwbare bron. Naar zijn mening bevatten ze veel roddelverhalen over Hendrik, die oncontroleerbaar zijn, mede omdat Wittert van Hoogland zijn dagboek vele malen herschreef. Ook over de geruchten dat Wilhelmina van Hendrik wilde scheiden, zijn geen gegevens in de archieven gevonden. Als hier sprake van was, dan zouden hierover stukken in het archief van de toenmalige minister-president Cort van der Linden moeten zitten. Die zijn er niet. Wel vond Fasseur onlangs een bericht in een Amerikaanse krant over scheidingsgeruchten. Dat is tot nu toe het enige hierover. Al met al had Wilhelmina weinig steun aan Hendrik en ondervond veel last van zijn affaires.

Mannenwereld

Wilhelmina was een dominante, koppige, heerszuchtige en intelligente vrouw. Zij was op jonge leeftijd belast met regeringsverantwoordelijkheid in een mannenwereld van oudere politici, bestuur-

Het jonge paar Wilhelmina en Hendrik (collectie Meddens-van Borselen)

Verdonkeremaand

ders, generaals en ambtenaren. Bij aanvang van haar regeringsperiode bestond er nog geen vrouwenkiesrecht. Ze wilde vermijden dat zij onzekerheid uitstraalde en heeft van het begin af laten weten dat er met haar niet te spotten viel of gemakkelijk van haar mening was af te brengen. Zij kwam dan ook herhaaldelijk met haar ministers in conflict. Fasseur benadrukt overigens dat hij geen psycholoog is en zich niet verdiept heeft in allerlei psychologische vraagstukken. Wel kan hij zich voorstellen dat zij het in de eerste periode van haar regering moeilijk had in deze mannenwereld.

Vrouwenbeweging

Toch schrijft hij in zijn boek dat Wilhelmina niets met de vrouwenbeweging op had. Dat is, aldus Fasseur, misschien een teleurstelling voor de feministen. Wilhelmina was het product van haar opvoeding en haar milieu, de conservatieve, uiterst behoudende hofkring. Daar moest men niets van geëmancipeerde, gestudeerde vrouwen en de vrouwenbeweging hebben. Wilhelmina had er dan ook geen enkele affiniteit mee. Onlangs merkte Willem Otterspeer van de universiteit van Leiden een beetje plagerig op, dat het leek alsof Fasseur verliefd was geworden op Wilhelmina en daardoor minder kritisch zou zijn. Dat vindt Fasseur een beetje flauw. Dan moet Ottenspeer ook maar aantonen waaruit dat gemis aan kritische zin zou blijken. Bovendien meent de auteur dat de lezer zelf in staat is een oordeel te vellen over de persoon van Wilhelmina

Wilhelmina met baby Juliana. Afkomstig uit het boek

Van 't Sant

In het tweede deel van de biografie over Wilhelmina zal vooral de periode van de Tweede Wereldoorlog centraal staan. Wilhelmina's Londense jaren waren in haar eigen beleving het hoogtepunt van haar regeringsperiode. Fasseur bezocht in dit verband ook de voorstelling 'Wilhelmina Je maintiendrai' met Anne-Wil Blankers in de hoofdrol. Het stuk baseert zich voornamelijk op de boeken van Loe de Jong over het Koninkrijk der Nederlanden tijdens de Tweede Wereldoorlog en klopt historisch dan ook grotendeels. Ook Fasseur vond het redelijk levensecht overkomen. Het verhaal begint in 1934, het jaar waarin Prins Hendrik en Koningin Emma zijn overleden en eindigt met de laatste levensjaren van de koningin. In het stuk speelt de persoonlijk adviseur van de koningin Francois van 't Sant een grote rol in het leven van Wilhelmina. Van 't Sant was hoofdcommissaris van politie in Den Haag en kreeg ontslag als gevolg van een vermeende affaire wegens oplichting. Daarna kwam hij in dienst van de koningin. Volgens Fasseur is Van 't Sant een vreselijk geromantiseerd figuur. Hij sprak zelf met mensen die Van 't Sant persoonlijk gekend hebben en hem als een gesloten, beleefde man herinneren die nooit iets vertelde over zijn betrekkingen tot het koninklijk huis. Hij bouwde informatie op over andere personen in zijn omgeving en werd benijd door zijn directe contacten met de koningin. In Londen werd hij achtervolgd door zijn verleden. Er wordt altijd voorgesteld dat hij een centrale rol speelde in Londen en een soort duistere macht op de achtergrond was. In deel twee van de biografie over Wilhelmina wil Fasseur de figuur Van 't Sant uitvoerig belichten. Hij is ervan overtuigd en zegt dat hij ook kan aantonen dat de weergave van de rol en de persoon Van 't Sant zeer overtrokken is.

Moeder Emma

Koningin Emma speelde een bijzonder belangrijke rol in het leven van haar dochter Wilhelmina en in de Nederlandse geschiedenis. Heeft het archiefonderzoek nog geleid tot het idee dat over haar ook

een nieuwe biografie zou moeten verschijnen? Fasseur meent dat Emma het heel goed gedaan heeft als koningin-regentes en als opvoeder. Zij bracht Wilhelmina plichtsbef en flinkheid bij. Daar mogen de Oranjes wel dankbaar voor zijn. Voor een levensbeschrijving zou het archiefmateriaal over haar en haar familie in Waldeck eveneens gebruikt moeten worden. Met name de huwelijks-politiek van de moeder van Emma is zeer interessant. Overigens doet een Duitse archivaris, dr. Menk te Marburg, al enige jaren archiefonderzoek naar Emma, dat moet uitmonden in een biografie.

Het tweede deel van de biografie over Wilhelmina zal in 2001 of 2002 verschijnen. Daarna kan iedere serieuze onderzoeker, hoopt hij, zelf in het Koninklijk Huisarchief gaan onderzoeken om vast te stellen dat hij niets heeft overgeslagen of verdonkeremaand, besluit Fasseur.

Wilhelmina de jonge koningin

Balans, Amsterdam, 1998.
 ISBN 90-5018-5045, 647 blz.
 fl. 85,- (gebonden)
 fl. 59,50 (paperback)